

**ЦОГЦСЫГ ОРШУУЛСАН ГАЗРААС ГАРГАЖ ҮЗЛЭГ ХИЙХ
ТАКТИК, АНХААРАХ АСУУДАЛ**

П.Эрдэнэбаатар

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн

ЭХХШЭЗТ-ийн багш, цагдаагийн дэд хурандаа

Товч агуулга: Цогцсыг оршуулсан газраас нь гаргаж шинжлэх мөрдөн шалгах ажиллагааны тактик зүйн анхааран үзэх асуудлын талаар хөндөж судалсан болно.

Түлхүүр үг: Цогцос, оршуулгын газар, булш, бунхан, шарил, үзлэг

Үндсэн хэсэг

ЭХХША-ны үед гэмт хэргийн онцлогоос хамаарч янз бүрийн байдлаар үзлэгийг хийх шаардлага тулгардаг, эдгээр үзлэгүүд өөрсдийн онцлогтой тул хуульд заасан үндэслэл, журмаар хийгдээгүй үзлэг нотлох баримтын чадвараа алдах, хууль зүйн үр дагавартай учир тус бүрийн онцлог, эрх зүйн зохицуулалтыг баримтлах шаардлага тулгардаг. Цогцсыг оршуулсан газраас нь гаргаж шинжлэх тухай ЭХХШХ-д үндэслэл, журмыг зааж өгсөн байна¹.

Цогцост хийх үзлэг нь ердийн /хэргийн газарт, эмнэлэгт хийх/, оршуулсан цогцост хийх үзлэг гэж 2 төрөлд хуваагдана.

Цогцсыг оршуулсан газраас нь гаргаж үзлэг /эксгумаци/² хийх тохиолдолд эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг эрхлэн гүйцэтгэх эрх бүхий албан тушаалтан үндэслэл бүхий саналаа гарган прокурорын зөвшөөрөл авах, уг ажиллагааг гүйцэтгэхэд шүүх эмнэлгийн шинжээч, хөндлөнгийн гэрчийг байлцуулах, эсвэл дуу-дүрсний бичлэг хийж оршуулсан газар, цогцсны ерөнхий байдлыг бэхжүүлж, дараа нь цогцос, эд зүйл гэсэн дарааллаар хэрэгт ач холбогдолтой бүхий л баримтыг орхигдуулалгүй үзлэг хийдэг онцлогтой.

Цогцсыг оршуулсан газраас нь гаргаж үзлэг хийх дор дурдсан шаардлага, тохиолдол байна.

1. Оршуулсан хүний цогцсыг таниулах зорилгоор хийх;

2. Цогцост шинжилгээ хийлгүй оршуулсан тохиолдолд шүүх эмнэлгийн анхдагч шинжилгээ хийх;

3. Цогцост шүүх эмнэлгийн давтан эсхүл нэмэлт шинжилгээ хийх үед цогцсыг оршуулсан /булсан/ газраас нь гаргаж үзлэг, шинжилгээ хийх, ингэхдээ хэний цогцос /хүүр/³-ыг, ямар зорилго, үндэслэлээр яах гэж ухан /хөндөн/⁴ гаргаж байгаа тухайгаа тэмдэглэлд тусгана.

Цогцсыг оршуулсан газрын байрлалыг тогтоохын тулд нутаг дэвсгэрийн засаг захиргаа, иргэдэд үйлчлэх товчооноос цогцсыг оршуулсан газрын байршил, иргэний нас барсан гэрчилгээний дугаар, булшны дугаар, оршуулсан сар өдрийг тодорхойлсон баримт бичгийг гаргуулан авч хавтаст хэргийн материалд хавсаргана.

Цогцсыг оршуулсан газраас гаргаж үзлэг хийх нь нэг төрлийн тактик бөгөөд хамгийн ач холбогдолтой эд зүйл, ул мөр, нотлох болон эд мөрийн баримтыг илрүүлж, бэхжүүлж, хураан авч болох газар, цаг хугацаа, эд зүйлийн дэс дараалалыг ач холбогдлоор нь жагсаан шалгах ажиллагаа юм.

Цогцсыг оршуулсан газраас нь гаргаж үзлэг явуулах тактикийн үе шатыг онцгойлон анхаарах шаардлага тулгардаг гэдгийг санах хэрэгтэй. Иймд дараах үе шатуудад анхаарал хандуулахыг шаарддаг.

1. Бэлтгэл үе шатанд оршуулгын газарт очихын өмнөх, хэргийн газрын хамгаалалтын бүсийг тогтоох, хамгаалалтад авах, хамгаалалтыг цуцлах, бусдын аюулгүй байдлыг хангах, хамгаалалтын бүсэд хүн, тээврийн хэрэгслийг нэвтрүүлэхгүй байх, эд мөрийн баримтыг илрүүлэх, цуглуулах бэхжүүлэх, аливаа зүйлийг бүхлээр нь эсхүл хэсэгчлэн хураан авах сав, багаж зэвсгийг бэлтгэх, хадгалах, ажлыг зохион байгуулна.

¹ ЭХХШТХ-ийн 23.4 дүгээр зүйлийн 5 дах хэсэг.

² Цогцсыг булш, бунхнаас нь гаргаж шинжлэхийг хэлнэ.

³ contact@mongoltoli.mn Монгол хэлний их тайлбар толинд хүүр гэдэг нь...үхэгсдийн цогцос болон оршуулсан газар.

⁴ contact@mongoltoli.mn Монгол хэлний их тайлбар толинд хөндөх гэдэг нь...юмыг хөдөлгөх, хүрэлцэх, өдөх.

Цогцсыг оршуулсан газраас нь гаргаж үзлэг хийхэд анхаарах асуудал:

1. Бэлтгэл ажил;
2. Цогцсыг оршуулсан оршуулгын газарт очих;
3. Хамгаалалтад авах;
4. Шинжлэн судлах зүйлсийг тогтоох;
5. Нотлох баримтын бодит боломжийг үнэлэх;
6. Нөхцөл байдлын талаар тэмдэглэл хөтлөх;
7. Оршуулсан газрыг гэрэл зураг, дуу-дүрсний бичлэг ашиглан бэхжүүлэн, тэмдэглэлд тусгах;
8. Цогцсыг оршуулсан газраас нь гаргаж үзлэг хийсэн зураглалыг үйлдэх;
9. Цогцост нарийвчилсан үзлэг хийх;
10. Бодит нотлох баримт цуглуулж, бэхжүүлэн авч тэмдэглэх;
11. Төгсгөлийн шатны үзлэг хийх;
12. Хамгаалалтыг буулгах, цуцлах;

Цогцсыг оршуулсан оршуулгын газарт очиход анхаарах асуудал:

1. Цогцсыг оршуулсан газрын орчин нөхцөл байршлыг судлах, явуулах тактикийн аргуудыг сонгох;
2. Нотлох баримтыг устгах, үгүй болохоос урьдчилан сэргийлэх;
3. Устаж үгүй болж болзошгүй нотлох баримттай болгоомжтой харьцах;
4. Оршуулгын газрын ерөнхий байдал анхаарал сонирхол татсан зүйлсийг тэмдэглэх;
4. Мөрдөгч өөрийн болон бусад оролцогчдын хувийн аюулгүй байдлыг хангах
5. Үзлэг хийх хэмжээ, хүрээ хязгаарыг тодорхойлох, тогтоох
 - Гаднах хэсэг: томоохон талбай байх
 - Дотор хэсэг : илүү хувийн шинжтэй байх гэх мэт.

Цогцсыг оршуулгын газрын ерөнхий байдал: зураг №1

Хамгаалалт⁵, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн шаардлага, стандарт⁶-ыг хангахад анхаарах асуудал:

1. Хамгаалалт авах газрын цар хүрээг тогтоох, практик амьдралд зарим тохиолдолд оршуулгыг газар төв суурин газартай ойр, хүний хөл хөдөлгөөн их байх тохиолдлууд байх тул цаг хугацааг нарийн төлөвлөх, тогтоох.
2. Цаг үеийн нөхцөл байдлаас шалтгаалан шөнийн нөхцөлд гэрэл хангалттай бус байх, гэрэл зураг авахад объектийг тусгайлан гэрэлтүүлэх төрөл бүрийн хиймэл үүсгэвэр ашиглах⁷;
2. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал хангагдсан эсэхийг шалгах;
3. Оршуулсан газрын анхны нөхцөл байдлын талаар мэдээлэл цуглуулах;
4. Үзлэгийн тэмдэглэлийг хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу үйлдэх;
5. Үзлэг хийх явцад зөвшөөрөлгүй гаднаас, дотроос нэвтрэгчдээс болгоомжлох, хязгаарлалт тогтоох;
6. Хамгаалалтын бүсэд орсон, гарсан хүнийг бүртгэх⁸;
7. Цогцсны гаднах хэсгийг цаг агаарын нөлөөнөөс хамгаалах арга хэмжээ авах;

Цогцсыг оршуулсан газраас нь гаргаж үзлэг хийх үе шатуудыг төлөвлөхөд анхаарах асуудал:

1. Багийн ахлагчийн нэгдмэл нэг удирдлаганд ажиллах;

⁵ ЭХХШТХ-ийн 23.3 дугаар зүйл.

⁶ ЦБҮАЖУрам, код: 810. Цогцост үзлэг хийх зөөвөрлөх, задлан шинжлэх ажиллагаанд оролцсон алба хаагчдад нэмэгдэл олгох.

⁷ Б.Бат-Эрдэнэ. Криминалистик. УБ., 2017

⁸ ЦБҮАЖУрам, код: 205. Гэмт хэрэг, зөрчийн газрыг хамгаалах.

2. Хэргийн газар ажиллах үйл явц, арга ажиллагааг хэлэлцэх;
3. Хэргийн газарт оролцох бүрэлдэхүүнийг тодорхойлох /шинжилгээний хүрээлэнгийн ажилчид, мэргэжилтнүүд, эрэн хайх техник тоног төхөөрөмж⁹;
3. 4. Устаж, үгүй болж болзошгүй нотлох баримтуудыг хамгаалах;
5. Хүрээлэн буй орчин, цаг агаар, физикийн нөхцөл байдлын талаар дэлгэрэнгүй тэмдэглэл хөтлөх гэх мэт.

Биологийн ба физикийн нөлөөллөөс үүссэн нотлох баримтыг үнэлэхэд анхаарах асуудал:

1. Үнэлэх ажиллагаа нь хэргийн газарт очсоноос эхлэн явагдана.
2. Урьдчилсан үзлэгт дэлгэрэнгүй байдлаар тусгана.
3. Эд мөрийн баримт устах үгүй болох, баларч болзошгүй нотлох баримтуудыг эхлэн цуглуулж, бэхжүүлэн баримтжуулна.
4. Үзлэгээр хураан авсан нотлох баримтыг шаардлагатай баглаа боодлоор хамгаална.

Цогцсыг оршуулсан газраас нь гаргаж хөндөх¹⁰ буюу малталт¹¹ хийх ажиллагаанд анхаарах асуудал:

1. Цогцсыг оршуулсан газарт улирлын /өвөл, зун, хавар, намар/ онцлогоос шалтгаалан гар ажлын багаж хэрэгсэл болон техник ашиглан бага багаар хөрсийг хуулах;
2. Булш-¹²наас гарч ирсэн шороо, шулууг тусад нь байршуулах;
3. Шороо, чулуунд байгаа зүйлд анхаарлаа хандуулах
4. Шарил-¹³ыг гарган үзлэг хийх үе шат
5. Цогцсноос ДНХ-ийн болон бусад эд эсийн шинжилгээний дээж авах¹⁴ гэх мэт.

Нотлох баримт бэхжүүлэх, хураан авах ажиллагаанд анхаарах асуудал:

1. Шинжилгээнд зориулж эд эрхтэнээс дээж, ул мөрний хэв авах¹⁵;
 2. Нотлох баримтуудын тус тусад нь савлан хадгалах;
 3. Булшны газраас шорооны дээж авах;
 4. Булшны газраас олсон ямарваа шавьж хорхойг цуглуулах;
 5. Хадгалахын тулд спирттэй шилэн савд хийж таглах;
 6. Булшны газраас олдсон ургамлуудыг цуглуулах;
 7. Үзлэгээр хураан авсан нотлох баримтыг шаардлагатай баглаа боодлоор хамгаална.
- Цогцсыг оршуулсан газраас нь малталт хийж гаргасан байдал: зураг №2

Үзлэгийн тэмдэглэл үйлдэхэд анхаарах асуудал:

1. Цогцсыг оршуулсан газрын ерөнхий тайлбараас үндэслэн гаргана.
2. Үзлэгийг ерөнхий зүйлсээс нарийвчилах хүртэлх бүгдийг тэмдэглэнэ.
3. Анхаарал татсан зүйлсийг тэмдэглэх;
4. Тэмдэглэлд гэрэл зураг, дуу-дүрсний бичлэгийн ямар техник хэрэгсэл ашигласан талаар тэмдэглэх гэх мэт.

⁹ Хэргийн газрын үзлэгийн үндэс /Аргачилсан зөвлөмж/ УБ.,2013. 21 дэх тал

¹⁰ Монгол хэлний их тайлбар толинд хөндөх гэдэгт...Юмыг хөдөлгөх, хүрэлцэх элзэг газрыг хөндөх , газар хөндөх, тахилга шүтээнтэй онгон газар нутгийн хөрсөнд хүрэх.

¹¹ Хэргийн газрын үзлэгийн үндэс /Аргачилсан зөвлөмж/ УБ.,2013. 44-45 дах тал

¹² contact@mongoltoli.mn Монгол хэлний их тайлбар толинд булш гэдэг нь... дарж булсан юм.

¹³ contact@mongoltoli.mn Монгол хэлний их тайлбар толинд шарил гэдэг нь... биеийн шарил.

¹⁴ ЦБҮАЖурам, код:705. ДНХ-ийн дээж авах, сан бүрдүүлэх.

¹⁵ ЦБҮАЖурам, код:919. ДОХ, Халдварт, бусад эрсдлээс сэргийлэх.

2. Ажлын үе шатанд цогцсыг оршуулсан газраас нь гаргаж нарийвчилсан үзлэг хийхэд дараах асуудалд анхаарлаа хандуулах:

1. Цогцсыг оршуулсан газрыг үнэлэх үндсэн үзлэг;
2. Ерөнхий болон нарийвчлан шатны үзлэгүүдийг хийх¹⁶;
3. Анхаарал татсаныг эхэнд, дараа нь овор ихтэйд үзлэг хийх;
4. Эхлээд тодорхойг дараа нь далд байгааг зүйлд үзлэг хийх;
5. Цогцсыг гаргах, нэвтрэх, байршуулах гарцуудыг бэлтгэх;
6. Нотлох баримтыг гэмтээх, бохирдуулах, халдварт өвчнөөс хамгаалахын тулд нэг бүрийн хамгаалах хэрэгсэл өмсөх;
7. Дэс дараалалтай эмх цэгцтэй хийх;

Ул мөр цуглуулах, бэхжүүлэхэд анхаарах асуудал:

1. Цогцсны зургийг гэрэл зураг, дуу-дүрсний бичлэгт буулган бэхжүүлэх;
2. Үзлэгээр илэрсэн нотлох баримтыг тэмдэглэлд бүрэн тусгаж хөтлөх;
3. Боломжтой бол нотлох баримт хамгаалах хүн томилох оролцуулах;
4. Цогцсонд үзлэг хийхдээ үзлэгийг болгоомжтой эхэлж, идэвхитэй дуусгах;
5. Цогцсонд үзлэг хийж байх үед цогцсноос шинжилгээнд зориулан эд эрхтэний дээж авах шаардлага тулгардаг тул хураан авсан нотлох баримтын баглаа, боодолд тэмдэглэгээ хийх лацдах;

Гэрэл зураг, дуу-дүрсний бичлэг¹⁷ хийхэд анхаарах асуудал:

1. Нэвтрэх хэсэг болон орж гарах гарцууд гэрэл зургийг авах;
2. Навч, ургамалыг нь зайлуулсаны дараа оршуулсан газрын гэрэл зургийг авах;
3. Бүгдийг, гол хэсгийг, тодруулсан байх;
4. Хүрээлэн буй орчин, зэргэлдээх хэсгийг авах;
5. Нэмэлт тойм зураглал, тэмдэглэлийн гэрэл зураг авах;
6. Хэтэрхий олон гэрэл зураг авах шаардлагагүй тул хэмжих, тооцоолох багаж, төхөөрөмж ашиглана.

Төгсгөлийн үе шатанд анхаарах асуудал:

1. Цогцсыг буцаан оршуулахдаа дараалалын дагуу нягт нямбай хийх гүйцэтгэх;
2. Цогцсыг буцаан оршуулах үе шатыг гэрэл зураг, дуу-дүрсний бичлэгээр баримтжуулах;
3. Хэргийн газрын үзлэгийг орхиж явах үеийн гэрэл зураг, дуу-дүрсний бичлэг хийж бэхжүүлэх;
4. Бүх нотлох баримт бүртгэгдсэн, хэргийн газар аюулгүй болсон эсэхийг магадлан шалгах;
5. Ашигласан бүх багаж хэрэгсэлээ авсан эсэхийг шалгах, юуг ч орхигдуулаагүй гэдэгтээ итгэлтэй байх;
6. Оршуулгын газрыг орхихоосоо өмнө шаардагдах бүх зүйлсийг авсан эсэхийг шалгах гм.

¹⁶ Ж. Хурцгэрэл, Криминалистик. УБ., 2004

¹⁷ ЦБҮАЖурам, код:301. Гэрэл зураг, дууны, дүрсний, дуу-дүрсний бичлэг ашиглах.